IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

PEDAGOGIKANING ZAMONAVIY JAMIYATDAGI STRATEGIK AHAMIYATI: INKLYUZIVLIK, KOMPETENSIYALAR VA UZLUKSIZ TA'LIM

Namozaliyev Asadullo G'ayratjon o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Yoshlar bilan ishlash,
ma'naviyat-ma'rifat bo'limi bosh mutaxassisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23152162

Annotatsiya: Maqolada pedagogikaning zamonaviy jamiyatda ijtimoiy tenglik, inklyuziv ta'lim, kompetensiyaviy rivojlanish va uzluksiz ta'limni ta'minlashdagi strategik ahamiyati o'rganiladi. Tadqiqot UNESCO, OECD, World Bank va O'zbekistonning ta'lim siyosatiga oid hujjatlarini sifatli kontent-tahlil qilish asosida bajarildi. Natijalarda pedagogika faqat dars berish metodlari majmui emas, balki turli ehtiyoj va sharoitdagi o'quvchilarni ta'lim jarayoniga mazmunli qo'shish, bilimni real hayotda qo'llashga yo'naltirish, tanqidiy fikrlash va o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi tizim ekani asoslandi. Inklyuzivlik va kompetensiyaviy yondashuvning samarasi o'qituvchi tayyorgarligi, moslashuvchan pedagogik dizayn, diagnostik baholash va uzluksiz kasbiy rivojlanish bilan bog'liqligi ko'rsatildi.
Kalit so'zlar: pedagogika, inklyuziv ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, uzluksiz ta'lim, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy tenglik, baholash, o'qituvchi malakasi

Аннотация: В статье рассматривается стратегическое значение педагогики для обеспечения социальной справедливости, инклюзивного образования, развития компетенций и непрерывного обучения. Исследование основано на качественном контент-анализе документов UNESCO, OECD, Всемирного банка и образовательной политики Узбекистана. Показано, что современная педагогика представляет собой не только совокупность методов преподавания, но и систему включения обучающихся с различными потребностями в полноценную образовательную деятельность, переноса знаний в реальные ситуации, развития критического мышления и способности к самообразованию. Эффективность инклюзивного и компетентностного подходов зависит от подготовки педагога, гибкого проектирования обучения, диагностического оценивания и непрерывного профессионального развития.
Ключевые слова: педагогика, инклюзивное образование, компетентностный подход, непрерывное образование, критическое мышление, социальное равенство, оценивание, квалификация педагога

Abstract: The article explores the strategic importance of pedagogy for social equity, inclusive education, competency development and lifelong learning. The study uses qualitative content analysis of UNESCO, OECD, World Bank and Uzbekistan education policy documents. The findings demonstrate that contemporary pedagogy is not merely a set of teaching methods; it is a system for ensuring meaningful participation of learners with diverse needs, transferring knowledge to real-life contexts, developing critical thinking and strengthening the capacity for

self-directed learning. Effective inclusion and competency-based education depend on teacher preparation, flexible instructional design, diagnostic assessment and continuous professional development.

Keywords: pedagogy, inclusive education, competency-based education, lifelong learning, critical thinking, social equity, assessment, teacher development

KIRISH

Zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishi inson kapitalining sifati, fuqarolarning o‘zgarishlarga moslasha olishi va turli ijtimoiy guruhlarning ta’lim imkoniyatlaridan teng foydalanishi bilan bevosita bog‘liq. Shu nuqtai nazardan pedagogika maktab yoki auditoriyadagi dars jarayonini tashkil etadigan tor amaliy soha emas, balki jamiyatning bilim, qadriyat, madaniy tajriba va ijtimoiy mas’uliyatni qayta ishlab, yangi avlodga yetkazish mexanizmi hisoblanadi. Texnologik va iqtisodiy o‘zgarishlar tezlashgan sari odamning bir marta olingan kasbiy bilim bilan butun faoliyat davrini muvaffaqiyatli davom ettirishi qiyinlashmoqda. Natijada “nimani bilish” bilan bir qatorda “qanday o‘rganish”, “bilimni qayerda qo‘llash” va “yangi vaziyatda qanday qaror qabul qilish” savollari markaziy pedagogik masalaga aylanmoqda.

Jahon miqyosida ta’lim oldida sifat va tenglik muammosi bir vaqtda turibdi. World Bank, UNESCO, UNICEF va boshqa hamkor tashkilotlarning 2022-yilgi bahosiga ko‘ra, past va o‘rta daromadli mamlakatlarda 10 yoshli bolalarning taxminan 70 foizi oddiy matnni o‘qib, mazmunini tushunish darajasiga erisha olmasligi mumkinligi qayd etilgan [1]. Bu ko‘rsatkich ta’limga kirishning o‘zi yetarli emasligini, real o‘rganish natijasi pedagogik sifatga bog‘liq ekanini ko‘rsatadi. UNESCOning inklyuziya bo‘yicha Global Education Monitoring hisobotida esa o‘quvchilar xilma-xilligi muammo emas, ta’lim tizimi hisobga olishi kerak bo‘lgan tabiiy holat sifatida yondashilishi ta’kidlanadi [2].

Pedagogikaning bugungi ahamiyati uchta strategik vazifada ayniqsa ravshan ko‘rinadi. Birinchisi, har bir o‘quvchining ehtiyoji va imkoniyatini hisobga olgan holda mazmunli ishtirokini ta’minlash; ikkinchisi, bilimni kompetensiyaga, ya’ni real vaziyatda qo‘llanadigan bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlar birligiga aylantirish; uchinchisi, insonni uzluksiz o‘rganishga tayyorlash. OECD Learning Compass 2030 modelida ham bilim, ko‘nikma, munosabat va qadriyatlar o‘zaro bog‘liq holda talqin qilinadi, o‘quvchining agency va farovonligi esa kelajak ta’limining markaziy tushunchalari sifatida ko‘rsatiladi [3].

O‘zbekistonning ta’lim siyosatida ham sifat, qamrov, pedagog malakasi va kasbiy ta’limni rivojlantirish masalalari “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining alohida yo‘nalishi sifatida belgilangan [4]. Mazkur tadqiqotning maqsadi zamonaviy jamiyatda pedagogikaning inklyuzivlik, kompetensiyaviy rivojlanish va uzluksiz ta’lim bilan bog‘liq strategik funksiyalarini aniqlash va ularni milliy ta’lim amaliyoti nuqtai nazaridan izohlashdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqot sifatli nazariy tahlil dizayniga asoslandi. UNESCOning 2020-yilgi “Inclusion and education: All means all” hisoboti, 2021-yilgi “Reimagining our futures together” hisobotlari, OECD Learning Compass 2030 konsepsiyasi, World Bankning learning poverty bo‘yicha materiallari, UNESCOning o‘qituvchilar haqidagi 2024-yilgi global hisoboti hamda O‘zbekistonning ta’lim strategiyasi mazmuniy birliklar bo‘yicha tahlil qilindi [1–6]. Bundan

tashqari, kompetensiyaviy ta’lim, formatif baholash va universal dizayn bo‘yicha ilmiy adabiyotlar konseptual taqqoslash uchun jalb qilindi.

Kontent-tahlil jarayonida to‘rtta asosiy kategoriya ajratildi: inklyuziv ishtirok, kompetensiyani shakllantirish, baholashning rivojlantiruvchi funksiyasi va uzluksiz o‘rganish. Har bir kategoriya bo‘yicha “o‘quvchiga qo‘yiladigan talab”, “pedagogning vazifasi”, “ta’lim muhitiga qo‘yiladigan talab” va “kutiladigan natija” indikatorlari ishlab chiqildi. Manbalar o‘rtasidagi umumiy va farqli jihatlar qiyoslandi, so‘ngra ular zamonaviy pedagogikaning strategik funksiyalariga birlashtirildi. Tadqiqot hujjatlar tahliliga asoslanganligi sababli undagi xulosalar muayyan mamlakat yoki ta’lim muassasasida o‘tkazilgan tajriba natijalari sifatida emas, balki konseptual va amaliy yo‘nalishlarni umumlashtirish sifatida talqin qilinadi.

NATIJALAR

Birinchi natija pedagogikaning inklyuzivlikni amalda ta’minlaydigan asosiy mexanizm ekanini ko‘rsatdi. Inklyuziv ta’lim faqat alohida ta’lim ehtiyoji mavjud o‘quvchini umumiy sinfga joylashtirish bilan yakunlanmaydi. U o‘quv maqsadi, material taqdimoti, topshiriq, muloqot va baholash usullarini turli ehtiyojlarga moslashtirishni talab qiladi. UNESCOning 2020-yilgi hisobotida ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, til, nogironlik va boshqa omillar ta’limdan chetda qolish xavfini oshirishi ko‘rsatilgan [2]. Pedagogik nuqtai nazardan bu farqlarni “kamchilik” sifatida emas, dars dizaynini moslashtirish uchun axborot sifatida qabul qilish lozim. Masalan, bir xil maqsadga turli yo‘l bilan erishish, matn bilan bir qatorda audio yoki vizual material taklif etish, topshiriqning murakkabligini bosqichlash va juftlikdagi yordam kabi usullar umumiy ta’lim muhitida ko‘proq o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi.

Ikkinchi natija kompetensiyaviy yondashuv pedagogikaning mazmunini “mavzuni o‘tish”dan “o‘rganganini qo‘llash”ga ko‘chirishini ko‘rsatdi. Kompetensiya bilimni inkor etmaydi; aksincha, bilimni vaziyatni tahlil qilish, masala yechish, dalil keltirish, hamkorlik va mas’uliyatli qaror qabul qilish bilan bog‘laydi. OECD Learning Compass modelida ham bilim va ko‘nikmalar munosabat hamda qadriyatlar bilan birga ko‘riladi [3]. Shu sababli zamonaviy darsning samarasi o‘quvchining ma’lumotni takrorlay olishigina emas, uni yangi vaziyatda ishlata olishida namoyon bo‘ladi. Pedagog uchun bu topshiriqlarni real hayotga yaqinlashtirish, fanlararo bog‘lanishlardan foydalanish va muammoli vaziyatlarni kiritishni talab qiladi.

Uchinchi natija baholashning vazifasi o‘zgarayotganini ko‘rsatdi. An’anaviy baholash ko‘pincha o‘quv yakunida natijani qayd etishga qaratilgan bo‘lsa, zamonaviy pedagogikada formatif baholash o‘qish jarayonini boshqarish vositasiga aylanadi. Savol-javob, qisqa diagnostik topshiriq, mezon asosidagi fikr-mulohaza, o‘zini o‘zi baholash va refleksiya pedagogga qayerda tushunmovchilik borligini ko‘rsatadi va o‘quvchiga keyingi qadamni anglash imkonini beradi. Baholashning bunday talqini o‘quvchining xatodan qo‘rqishini kamaytirib, xatoni o‘rganish resursiga aylantiradi. Bu ayniqsa turli tayyorgarlik darajasidagi guruhlar bilan ishlashda muhim.

To‘rtinchi natija uzluksiz ta’limni alohida ta’lim bosqichi emas, pedagogik natija sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatdi. UNESCOning kelajak ta’limi haqidagi yangi ijtimoiy shartnoma konsepsiyasi ta’lim huquqini butun umr davomida kengroq talqin qilishni taklif etadi [5]. Agar o‘quvchi faqat nazorat uchun yodlashga o‘rgansa, ta’lim tugashi bilan uning o‘rganish faoliyati ham susayishi mumkin. Agar u maqsad qo‘yish, resurs tanlash, savol berish, o‘z natijasini tahlil

qilish va qayta urinish strategiyalarini egallasa, mustaqil o‘rganish uchun asos shakllanadi. Demak, pedagogika bilim bilan birga metakognitiv ko‘nikmalarni ham shakllantirishi lozim.

Beshinchi natija pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi barcha yuqoridagi vazifalarni bog‘lovchi shart ekanini ko‘rsatdi. Inklyuziv metod, kompetensiyaviy topshiriq, formatif baholash va raqamli vositalardan oqilona foydalanish bir martalik seminar bilan barqaror shakllanmaydi. O‘qituvchi amaliyotini kuzatish, tahlil qilish, hamkasb bilan fikr almashish, yangi usulni sinab ko‘rish va natijasini qayta ko‘rib chiqish sikli kasbiy rivojlanishning o‘zagi bo‘lishi kerak. UNESCOning 2024-yilgi global hisobotida o‘qituvchilarni jalb etish, tayyorlash va qo‘llab-quvvatlash ta’lim tizimi barqarorligining asosiy sharti sifatida ko‘rsatiladi [6]. O‘zbekiston strategiyasida yuz minglab pedagog va ta’lim xodimlarining malakasini uzluksiz oshirish vazifasi belgilanganligi ham shu ehtiyoj bilan uyg‘un [4].

Strategik yo‘nalish	Pedagogik mexanizm	Kutiladigan natija
Inklyuzivlik	Moslashuvchan material, turli ishtirok yo‘llari	Ta’limda mazmunli ishtirok va teng imkoniyat
Kompetensiya	Muammoli va real vaziyatga yaqin topshiriqlar	Bilimni qo‘llash, dalillash va muammo yechish
Formatif baholash	Diagnostika va aniq qayta aloqa	Keyingi o‘quv qadamini anglash
Uzluksiz ta’lim	Refleksiya va metakognitiv strategiyalar	Mustaqil o‘rganish qobiliyati
Pedagog rivoji	Hamkasbiy o‘rganish va amaliy refleksiya	Barqaror metodik yangilanish

MUHOKAMA

Natijalar pedagogikaning zamonaviy jamiyatdagi strategik rolini ikki darajada ko‘rsatadi. Birinchi daraja individual rivojlanish bilan bog‘liq: pedagogika o‘quvchiga bilim, ko‘nikma, o‘zini boshqarish va mustaqil o‘rganish strategiyalarini beradi. Ikkinchi daraja ijtimoiy: inklyuziv va adolatli pedagogika turli kelib chiqish, til, iqtisodiy sharoit yoki qobiliyatga ega insonlarning umumiy ta’lim makonida ishtirok etishiga imkon yaratadi. Shu jihatdan pedagogik sifat nafaqat individual akademik natija, balki ijtimoiy birdamlik, imkoniyatlar tengligi va fuqarolik madaniyatiga ham ta’sir qiladi.

Inklyuzivlik va yuqori talab o‘rtasida qarama-qarshilik mavjud degan qarashni ham qayta ko‘rib chiqish zarur. Inklyuziv pedagogika talabni pasaytirish emas, maqsadga erishish yo‘llarini moslashtirishdir. Barcha o‘quvchilar uchun umumiy yuqori maqsad saqlanadi, biroq yordam miqdori, material shakli, mashq soni yoki javobni ifodalash usuli farqlanishi mumkin. Universal Design for Learning yondashuvi ham o‘quvchilarga jalb etilish, axborotni qabul qilish va o‘zlashtirganini ifodalashning bir necha yo‘lini taklif etishga urg‘u beradi [7]. Bu tamoyil maxsus ehtiyojli o‘quvchilar bilan birga butun guruh uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Kompetensiyaviy yondashuvda yana bir xavf mavjud: bilimning rolini kamaytirib yuborish. Tanqidiy fikrlash “bo‘sh” ko‘nikma emas; mazmunli fikrlash uchun soha bo‘yicha yetarli bilim bazasi zarur. Shu sababli zamonaviy pedagogika faktik bilim va yuqori darajali fikrlashni qarama-qarshi qo‘ymasligi kerak. Dars mazmuni puxta tanlangan bilimni muammoli savol, taqqoslash, dalillash va amaliy vaziyatlar bilan bog‘laganda kompetensiya shakllanadi. Xuddi

shunday, uzluksiz o‘rganish ham faqat motivatsiya emas, samarali o‘qish usullarini bilish, o‘z xatosini aniqlash va kerakli manbani tanlay olish bilan bog‘liq.

Milliy ta’lim tizimi uchun bu xulosalar pedagog tayyorlash dasturlarida amaliy metodikani kuchaytirish, inklyuziv dizayn va diagnostik baholashni majburiy kompetensiyalar sifatida ko‘rish, malaka oshirishni kurs yakunidagi sertifikat bilan emas, pedagogik amaliyotdagi o‘zgarish bilan baholash zarurligini anglatadi. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasida ta’lim sifati, pedagog maqomi va malaka oshirishning parallel qo‘yilishi ushbu tizimli yondashuvga mos keladi [4]. Kelgusida mazkur yo‘nalishlarning real natijasini baholash uchun o‘quvchi yutuqlari, sinfdagi ishtirok, pedagog amaliyoti va hududiy tenglik bo‘yicha empirik monitoring zarur.

Tadqiqotning asosiy cheklovi hujjatli manbalarga tayanishidir. Shuning uchun maqola muayyan metodning boshqa metoddan ustunligini statistik jihatdan isbotlamaydi. Uning ilmiy qiymati turli xalqaro konsepsiyalardagi umumiy pedagogik mantiqni ochib berish va zamonaviy jamiyat uchun ustuvor yo‘nalishlarni bir tizimga keltirishdan iborat. Bu tizimda inklyuziya, kompetensiya, formatif baholash va uzluksiz o‘rganish bir-biridan ajralgan tashabbuslar emas, balki o‘quvchini faol subyekt sifatida rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq qismlari sifatida namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Pedagogika zamonaviy jamiyatda strategik ahamiyatga ega, chunki u ta’limga kirishni real o‘rganish natijasiga, bilimni kompetensiyaga, xilma-xillikni esa mazmunli ishtirokka aylantiradigan ilmiy-amaliy asosdir. Inklyuziv ta’limning samarasi o‘quvchini tizimga moslashtirish bilan emas, ta’lim muhitini turli o‘quvchilar uchun mos va talabchan shaklda tashkil etish bilan belgilanadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa bilimni real vaziyatda qo‘llash, dalillash, muammo yechish va mas’uliyatli qaror qabul qilish bilan bog‘laydi.

Zamonaviy pedagogik siyosat va amaliyot uchun to‘rtta ustuvor vazifa kelib chiqadi: o‘qituvchi tayyorlashda inklyuziv va kompetensiyaviy metodlarni kuchaytirish; baholashni o‘rganishni rivojlantiruvchi qayta aloqa tizimiga aylantirish; o‘quvchilarda metakognitiv va mustaqil o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirish; pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini real amaliyot bilan bog‘lash. Ushbu yo‘nalishlar uyg‘un amalga oshirilsa, pedagogika shaxs salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ijtimoiy tenglikni mustahkamlash va jamiyatning kelajak o‘zgarishlariga tayyorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Bank, UNESCO, UNICEF, FCDO, USAID, Bill & Melinda Gates Foundation. The State of Global Learning Poverty: 2022 Update. Washington, DC: World Bank, 2022.
2. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education – All means all. Paris: UNESCO, 2020.
3. OECD. The OECD Learning Compass 2030. Future of Education and Skills 2030. Paris: OECD. https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. https://president.uz/oz/pages/view/strategy
5. International Commission on the Futures of Education. Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO, 2021.

6. UNESCO; International Task Force on Teachers for Education 2030. Global Report on Teachers: Addressing teacher shortages and transforming the profession. Paris: UNESCO, 2024.
7. CAST. Universal Design for Learning Guidelines 3.0. Wakefield, MA: CAST, 2024.
8. Black P., Wiliam D. Classroom assessment and pedagogy. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 2018, 25(6), 551–575.
9. Darling-Hammond L., Flook L., Cook-Harvey C., Barron B., Osher D. Implications for educational practice of the science of learning and development. Applied Developmental Science, 2020, 24(2), 97–140.
10. UNESCO. Recommendation on Adult Learning and Education: implementation and lifelong learning perspectives. Paris: UNESCO.